

MIJMERINGEN

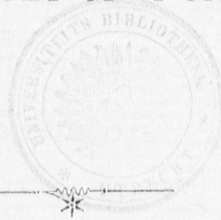
IN DEN STRIID

DER

VOOR- EN TEGENSTANDERS

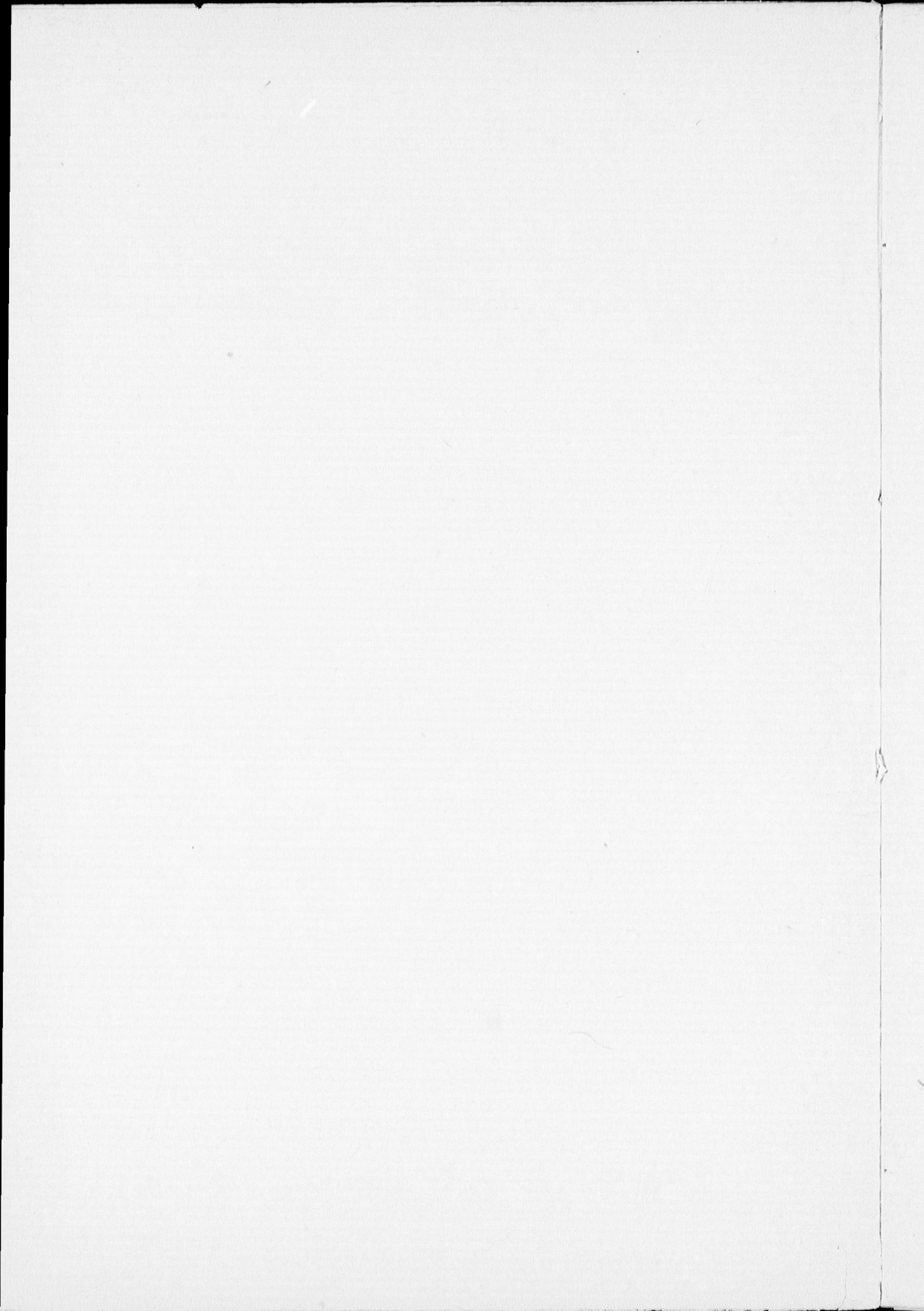
DER

VIGEERENDE WET OP 'T ONDERWIJS.

GEDRUKT TER „UTRECHTSCHER DRUKKERIJ” TE UTRECHT.

1886.

I.

Van eene goede volksopvoeding hangt de
welvaart van den Staat af.

Dit is eene waarheid door vóór- en tegenstanders der
thans aan het onderwijs gegeven richting volmondig er-
kend, terwijl de strijd over *al* of *niet* wijziging der wet
blijft voortduren en telkens grooter proportiën aanneemt,
wyl men de voorwaarde aan den strijd der gedachten
voorbijziet, d. i. vrij van persoons- en partijbelang de
bestaande gegevens in verband en samenhang op te nemen
en te verwerken, het ware op te sporen en te handhaven.
Dit voor oogen houdende willen wij ons buiten partijen
stellende de wet zelve, de oorzaak van den strijd, be-
schouwen en vinden dan al aanstonds:

- a. Dat de wetgever de draagkracht van de groote massa,
uitmakende de onderste lagen der volkspyramide,
sedert de laatste 50 jaren meer dan dubbelen last
te torschen gaf en de wet op 't onderwijs op nieuw
hare eischen stelde.
- b. De wijze van uitvoering der wet onbeperkt gelaten
gaf voedsel aan de persoonlijke belangen en inzichten
der uitvoerders; van daar de grove geldverspilling
en luxe bij den schoolbouw en het aanschaffen van
schoolmeubelen, wat bewezen wordt door het cijfer
hiervoor bij bijzondere scholen disponibel gesteld,

't welk beneden de helft blijft van dat voor de openbare besteed.

- c. Het getal leervakken door de wet voorgeschreven is te *groot* ter verkrijging eener *geleidelijke ontwikkeling*; de voorafgegane oefening kan niet tot grondslag der volgende strekken, terwijl de regel niet *veel* maar *goed* weten er onder lijdt; waar deze stelling veronachtzaamd wordt, maakt men van de jeugdige hersenkas een magazijn waarin alles verward door elkaar ligt. Tissot beschouwt dit in strijd met de natuurwetten en de grootste geneeskundigen onzer dagen bevestigen wat hij schrijft:

»Er is geen wreeder noch verkeerder manier van opvoeden dan de razende zucht om kinderen tot *te veel* zielsarbeid te dwingen en te groote vorderingen af te persen; het is het graf hunner *talenten* »zoowel als voor hunne *gezondheid*.”

- d. De wet zelve bracht de *examenwoede* onzer dagen voort, zonder waarborg dat door haar de rechte man op de rechte plaats wordt aangewezen. Een en ander leidt tot *inpompen* en zeer *oppervlakkige* kennis, gelijkend aan een vuurwerk dat aangestoken schittert maar alras ophoudt en ons in het duister laat staan. De examenwoede maakt de jeugd opgeblazen, zij voert tot betweterij, de bron veler ondeugden, welker gevolgen zich vertoonen in ongehoorzaamheid *aan* en verzet *tegen* de wetten.

- e. De wetgever hield geen rekening met den leeftijd van den leerling; hij nam niet in aanmerking wat door den leerling *mag* en *kan* geleerd worden zonder schade te berokkenen aan zijn geheele *zijn*. De wet nam alzoo geen nota van hetgeen Hildebrand schrijft: »De jeugd is heilig, zij moet voorzichtig

- »en eerbiedig behandeld worden.” Verliest men dit uit het oog dan zal eene verwoesting der lichamelijke, verstandelijke en wetenschappelijke vorming volgen.
- f. Bij dit al is in de wet geen sprake van *zedelijk godsdienstige* vorming, ja, werd ook die des *wils* uitgesloten; een verzuim te grooter wijl en *Staat* en *Kerk* haar behoeven. Dr. Noordewier noemt de vorming van den wil het *hoofddoel* der school en Lessing reeds schreef: »De grootste fout in opvoeding begaan is dat men de jeugd niet went *aan* en tijd geeft *tot* eigen nadenken.”
- g. De wetgever zag voorbij of hechtte althans minder waarde aan de *gemoedsvorming* en verhieft de *verstandsontwikkeling* tot alleenheerschende kracht voor *welvaart* en *volksgeuk*; eene doling bewezen door de alom heerschende malaise zoo op *stoffelijk* als *geestelijk* gebied, die ons doet denken aan het Girondisme in Frankrijk in 't laatst der vorige eeuw.

Het goede in de wet op het onderwijs niet voorbijziende, bemerken wij:

1. De wet waarborgt het bestaan der *Openbare school* voor alle staatsburgers toegankelijk, ter ontwikkeling van het *verstand* en aanbrengring van *kennis*. Zij doet de jeugd der verschillende eerediensten samen zitten als kinderen van één groot gezin; geen *scheiding*, *vereeniging* is haar streven.

De jeugd leert op school elkander kennen en lieven, de vriendschapsband wordt er gelegd en strekt om later gemeenschappelijk op te treden ter bevordering van het *algemeen* belang, waarin zij het *eigen* belang terug vindt. De volksschool is daarom het palladium van ons bestaan,

de handhaving van der vaderen kenspreuk: »Eendracht maakt Macht.»

2. De wet onderscheidt zich van alle haar voorafgegane door de zorg die zij aan de gezondheid besteedt. Deze zorg spreekt zich niet alleen in schoolbouw en keuze der hulpmiddelen bij het onderwijs uit, maar wijdt ook hare aandacht aan de lang voorbij geziene voordeelen door de gymnastiek gewaarborgd.

3. Zij geeft de middelen aan de hand tot vorming van een goed personeel, ook voor de toekomst, 't geen bewezen wordt door 't geen het reeds presteerde.

Belichamen wij nu de Wet op het Onderwijs, dan zien wij een op grootsche schaal en goeden grondslag opgetrokken gebouw dat bij invoeging der kalklagen in stevigheid zal winnen, doch tot heden toe de groote massa van het volk onbevredigd laat, omdat de wetgever vergat de aanbrengring der »groote trap», ontwikkeling van het *gemeedsleven*, leidende tot de opperzaal, tot de gemeenschapelijke tafel die verkwikt en versterkt in den strijd des levens.

Zullen de voorstanders der wet weigeren het werk te voltooien in het alleen ware belang van het Nederlandsche volk door het ontbrekende aan te vullen?

Zullen de tegenstanders der wet vrede hebben met het vele in de wet gelegen goede prijs te geven?

Van beide partijen verwachten wij iets beters zich uitende aldus:

Wij willen de wet tot de meest mogelijke volmaaktheid brengen door aan *verstand* en *hart*, gelijk aan tweelingbroeders, *gelijke* rechten toe te kennen, en op die wijze het volksgeluk te verzekeren.

Is dit doel te bereiken?

Wij zullen zien.

II.

De mensch, wel eens het pronkstuk en de heer genoemd van de drie rijken der Natuur, bestaat uit *stof* en *geest*; beide zijn in hem onafscheidelijk verbonden en vormen één geheel. Zijne werkzaamheid is *stoffelijk* en *geestelijk* en de aldus te verrichten functiën, hoe verschillend ook zijn toch in overeenstemming ter ontwikkeling en instandhouding van het geheel.

Het ontwikkelingsproces eischt voedsel en wel stoffelijk en geestelijk; de hoeveelheid voedsel regelt zich naar de behoeften der krachten en vermogens om het individu het voor ieder hoogste standpunt te doen bereiken. Als eerste daartoe gestelde voorwaarde geldt dat geen deel ten koste van een ander mag ontwikkeld worden, zal het geheel daardoor niet lijden; waaruit volgt dat de *lichamelijke*, *verstandelijke* en *geestelijke* ontwikkeling oorzaak moet zijn der harmonie tusschen *geest* en *stof*.

Toetst men aan deze gegevens het stelsel van ons *openbaar* of *volks*onderwijs dan kan ons de wetgeving niet bevredigen. Immers aan de *gemoedsvorming* van het kind werd geene haar waardige plaats toegekend en de *verstandsontwikkeling* tot de allesbeheerschende kracht verheven ter verzekering der *volkswelvaart*. Het onderwijs is alzoo éénzijdig en leidende tot *stofbejag*, waarmede het *volksgeluk* niet wordt verkregen, aangezien de vorming van het hart, het *kweeken van den mensch in den mensch*, waartoe de verstandsontwikkeling zonder gemoedsvorming niet in staat is, wordt verwaarloosd, zoodat de onderlinge overeenstemming in de werkzaamheid van *gevoelen*, *denken* en *begeeren* ontbreekt.

De vorming van het hart (het gemoed) verhoogt de waarde van het verstand, beveiligt en beheerscht het voor

de *zelfzucht*, het dierlijk instinct dat het algemeene welzijn niet eerbiedigt, en verzekert het maatschappelijk geluk.

Waar *verstand* en *hart* samen gaan wordt het *begeervermogen* binnen de aan het gestelde grenzen beperkt en streeft de mensch zijner waardig naar de bereiking van zijne bestemming.

Het beginsel van het *volksonderwijs* behoort alzoo te zijn streven naar *eenheid* en *gelijkvormigheid* der ontwikkeling van de kinderlijke vermogens en krachten zoo *roor* als *tusschen* het *uit-* en *inwendige* leven.

Ziet men de vorming van het gemoed als niets of weinig zeggend voorbij, het dierlijke leven neemt de overhand, een onverpoosd koortsachtig jagen naar standsverheffing, rijkdom en eer, ter bevrediging van steeds klimmende zinnelijke genoegens of ter ontijdige en vadsige rust, treedt in zonder te overwegen wat Emerson schrijft: »Wij ontdekten bij dat najagen der stoffelijke welvaart een »verschijnsel dat er *verraad* schuilt in het *bezit* en dat »zij niet te verkrijgen is dan door verzwakking en ten »koste van het moraalgevoel.»

Hetgeen men opmerkt in den strijd des levens der groote massa, die den begeerden schat, slechts voor enkelen weggelegd, najaagt.

Het *kunnen* en *willen*, de strijd tusschen het *lichamelijke-* en het *zieleleven*, heeft voor het beneveld verstand geene beteekenis; men wil het leven tot een feest maken, zonder te bedenken dat er *in* en *buiten* onzoo veel en velerlei te verbeteren en te lenigen is. »Voort! »Voort!» roept de tijdgeest en de wedren is aangevangen zonder vooraf *inzet* en *waarde van den prijs* te bepalen. De wedstrijd duurt voort; de een na den ander is reeds

afgevallen, hun levenslust is weg! En de winner? Hij juicht ten koste der verliezers; doch slechts eene wijle, want van dag tot dag vervliegt de illusie die hij zich van de waarde van den prijs maakte. Hij zoekt rust; zal hij die vinden?! Benzel Sternau antwoordt: »Rust is een lievelingswoord maar het gif der onrust vergiftigt de rust indien zij al niet wordt verstikt door het kussen der »verveling.»

Dat verstandsvorming alléén geene algemeen stoffelijke welvaart, veel minder volksgeluk verzekert, zoolang het *begeeren* van *stoffelijk bezit* alleen het streven is, wordt gezien in het immoreele der afgevallen strijders, die het: »God is liefde en wijsheid» voorbijzien

Tot instandhouding van het geheel wordt een ieder eene standplaats aangewezen en al wat hij naar die aanwijzing behoeft gegeven; van den stengel tot aan het fijnste vezeltje worden de deelen naar behoefte gevoed, om gemeenschappelijk bij te dragen tot den groei van het geheel. Deze les wordt door de eigenbaat niet opgemerkt.

Allen zouden rijkdommen willen bezitten, zonder een oogenblik te bedenken dat, ware dit *onbereikbare bereikbaar*, de onderlinge arbeid zou ophouden, de een den ander zijne hulp zou ontzeggen, de samenwerking der standen — zoo onontbeerlijk — noodwendig moest enden en men zou terugkeeren tot den natuurstaat en het recht van den sterkere zou gelden als wet.

Neen! allen kunnen gelukkig zijn zoo de *zelfzucht* beperkt wordt en het streven om te bezitten zich bepaald tot eene *ijverige hand*, *goed hart* en *geloovig oog* op de alvermogene *Liefde*.

Niet alzo is het gesteld bij de vele in den wedstrijd

achtergeblevenen; verzwakt naar lichaam en geest ontbreekt hun het noodige voedsel en waar de maag het eischt vernederen zij zich tot den werkkring der wesp, die heen en weer vliegt, zich op de bloemen zet, honig er uit zuigt en haren angel achterlaat; zij zijn de parasieten der algemeene welvaart. Schadelijker nog werkt het onbeteugeld verstand van hen wier gehuurde fluweelen mantel der beschaving leidt tot eene verfijnde slavernij der groote massa, die nooit algemeene *welvaart* geeft, veel minder *volksgeluk*, hetgeen bevestigd wordt door de alom bij de volkeren heerschende malaise op *stoffelijk* als *geestelijk* gebied, die reeds dreigend hier en daar automaten te voorschijn roept en het afrafelen van den band doet vreezen, welke de voor allen zoo heilzame werking der standen verbindt.

Reeds hoort men hier en daar de wanklanken van het *mijn* en *dijn* bespreken op eene wijze dat de *verstand-trotsch*, de dolende *eigenliefde*, de moeder der zelfzucht, wordt gehuldigd. In weerwil der weinige vruchten door het geïsoleerd staande *verstand* verkregen, wordt het, vereenigd met het *gemoedsleven* de evenaar die aanwijst de werking van het *kunnen* en *willen*, de strijd die moet worden gevoerd tusschen het *lichamelijke* en het *zieleleven* om de *eenheid* en *gelijkvormigheid* te verkrijgen tusschen het *uit-* en *inwendige* leven; d. i. te leven en te doen leven, waardoor het *gemoedsleven* ontstaat, dat de wetten der natuur als tot het heil der menschen in 't leven geroepen beschouwt, die in al het bestaande met innige vreugde de alomvattende liefde Gods met innige vreugde leert en in alles *verscheidenheid van werkkring* en *éénstemmig streven* ziet.

Ziedaar de bron waardoor de mensch in den strijd des levens welgemoed, dankbaar in de toekomst blikte en, om

met Vogel van Falckenstein te spreken, »de stem hoort »die spreekt en de hand opmerkt die opwaarts voert en uit »de wolken reikt en bijstand biedt.»

Voor- en tegenstanders der richting aan het onderwijs gegeven, beiden beoogt gij de welvaart en het geluk van het volk; kunt gij U met onze zienswijze vereenigen — en uw onbeneveld verstand zegt »ja” — dan moet aller streven worden om het volksonderwijs in die richting te bewegen.

De *gemoedsvorming* vermag niet langer verwaarloosd worden. Wilt gij staatsburgers kweeken, gehoorzaam aan en beschermd door de wetten — en daarvan hangt de welvaart en het geluk des volks af — zoo moet de consciëntie bij het volk spreken en daartoe moet de zedeleer dienstbaar worden. Wij wenschen niet dat de zedeleer worde voorgeschreven tot een van buiten te leeren lesje maar wel dat hare waarheden bij het onderwijzen onopgemerkt als zaad in het gemoed des kinds gelegd, dat doortintele en doen zien dat zij het *verstand* tot *wijsheid* en het *hart* tot *deugd* vormt met inzicht den mensch tot geluk te brengen, wijl zij de plichten leert, die uit de eeuwige wijsheid voortkomen.

Het onderwijs moet der jeugd de overtuiging aanbrengen, dat de Voorzienigheid *almachtig* en *goedertieren*, maar *heilig* en *rechtvaardig* en het Haar niet onverschillig is, of de menschen Haren wil doen, dien Zij door de rede, het geweten en de schrift geopenbaard heeft, of niet. Het kan niet genoeg ingegriffeld worden dat er geen ware deugd bestaanbaar is zonder *rechtvaardigheid*, zonder *straffen*

en *beloonen*: dat het alzoo noodig is ter voldoening aan onze plichten, de bevelen van ons verstand te gehoorzamen, onze neigingen op te offeren en onze *eigenliefde* te matigen.

Tot aansporing moet er op gewezen worden, dat onze vatbaarheid *voor* en onze zucht *tot* de deugd toeneemt, naarmate wij hare schoonheid en weldadigheid meer leeren kennen. Het inscherpen van alle deugden maakt alzoo het hoofddoel van alle volksonderwijs uit. Deze deugden zijn in de eerste plaats: eerbied en liefde voor *God, overheid* en *wet*, achting en liefde jegens *ouders*, rechtvaardigheid en broederliefde jegens de *menschen*, beheersching der *begeerte*, vlijt en werkzaamheid, gelatenheid en geduld in ongeluk, nederig vertrouwen op de Goddelijke Voorzienigheid en stille onderwerping aan Hare beschikkingen.

Moge het onderwijs alzoo worden gewijzigd zoo vreezen wij geene toekomst; waar het gemoedsleven troont wordt de eisch aan het leven gesteld gaarne gehoord:

»*dienen en gediend worden,*»

en die der maatschap:

»Eischt en vraagt weinig van de menschen; eischt en »vraag veel van uzelf. Wees streng rechter voor uzelf en »toegevend tegenover de gebreken en zwakheden van een »ander.»

III.

Het leven is eene ernstige zaak, waarbij men ten zegen of vloek voor zichzelf of voor velen kan zijn, maar men beschouwt het niët alzoo.

Men verlangt niets beters te zijn dan een vogel die zijn veeren opplukt en hier en daar pikt wat hij het liefst lust. Deze woorden van Elliot geven ons de hoofdoorzaak aan

der »malaise» op stoffelijk en zedelijk gebied, als een gevolg der eenzijdige richting van het volksonderwijs, dat vreemd is aan de vorming van het gemoed, als geroepen de zelfzucht binnen de haar gestelde grenzen te beperken, waartoe het volksonderwijs moet worden: »*De planmatige zelfontwikkeling der in den mensch sluimerende krachten en vermogens, gewijzigd naar tijd en omstandigheden.*»

Maar om daartoe te komen is meer noodig dan eene in onzen geest gewijzigde wet, wat al aanstonds blijkt als men bedenkt wat een der wijzen der oudheid zeide: »Het kinderhart is gelijk aan een nieuwen aarden kruik, de geur der eerste daarin gekookte kruiden gaat nimmer geheel verloren.» — Wij worden alzoo op de huiselijke opvoeding gewezen, die tot uitgangspunt moet dienen waarop het volksonderwijs voortbouwt. Het doel der huiselijke opvoeding bij de ontwikkeling der krachten en vermogens moet *geleidelijk* en *vormend* zijn; wordt daaraan niet nauwgezet voldaan, zoo kan het beste volksonderwijs slechts als paliatief middel beschouwd worden, wijl de *opvoeding der omstandigheden* daar, waar de vorming onvoldoende blijkt geweest te zijn, op den mensch werkt en hem beheerschende slaaf maakt van zijne hartstochten en begeerlijkheden.

Eene goede huiselijke opvoeding stelt de voorwaarde éénheid in het streven waardoor de uithuizigheid wordt geweerd. De Moeder is de eerst aangewezenen om het pand harer liefde te verzorgen en op te leiden.

Zie hoe zij het wichtje met een haar zaligend gevoel aan hare borst drukt, het laaft en met de moedermelk tegelijk de liefde in het kinderhartje stort. Met welk een ongekend welgevallen slaat zij hare oogen op haren schat. Immer wakende, bespiedt en beschermt zij; iedere beweging der

kleine kent zij en spreekt tot haar, en met welk eene zielsvreugde staart zij in de oogjes der kleine die haar zoeken en terwijl aldus de band tusschen haar en haar kind steeds nauwer snoert; slaat zij haar oog naar boven en zalig als zij zich gevoelt is niets hare moedervreugde te zwaar, geen offer haar te groot; dag en nacht is zij de opvoedende en beschermende, tot leven wekkende liefde. Haar lievelingsbloem ontplooit meer en meer de blaadjes. Moeders zorgen op vleugelen der liefde gedragen worden grooter en gewichtiger; welk eene ongekende waakzaamheid is haar eigen; daar staat zij bij het wiegje, zij houdt haar adem in; zij meent iets te hooren. Zachtkens tilt zij het wiegekleed op; de kleine staart moeder aan; deze heft het wicht in de hoogte en juicht: Mijn Engeltje! Maanden zijn voorbijgegaan; zin en zintuigen uit de sluimering tot bewustheid gekomen, zij kennen reeds vormen; zwakke voorstellingen zijn daardoor ontstaan, ras zijn de vermogens reeds vruchtgevende en ontvangende. Moeder gevoelt reeds met de kleine, die zich op haren schoot thuis gevoelt. Zij stamelt met de kleine en iedere klank wordt door Moeder verstaan. De omringende voorwerpen krijgen nu grooter beteekenis en leiden tot het kennen van derzelver bestemming om door aanschouwing en verwerking van het gehoorde tot ontwikkeling te brengen. Nog een wijle tijds en daar staat reeds de kleine aan moeders schoot, luisterende naar de verhaaltjes; waarmee moeder het zaad werpt ter *gemoeds*-vorming. Wie merkt hier niet op moeders scherpzinnigheid en tact, Zie, de moeder vouwt de kleine handjes, vat ze in de hare, ziet opwaarts met de stille bede: »Heere, geef »zegen!» en het onschuldige kinderhart sluit zich zoo licht aan den Hemelschen Vader. En de echtgenoot, welk een tooneeltje ziet hij. Dat is het loon en de vrucht zijner liefde. Zijn mannentrots verheft zich, maar ook zijn vader-

lijk gevoel kan hij niet langer verbergen en — met zwakke doch hoorbare stem vraagt hij als een boeteling »Moeder mag ik uw medearbeider worden?» En de teederminnende echtgenoot en moeder, hare glinsterende oogen spiegelen af. »Ja!»

Vader, Moeder en kind zijn één; de vreugd verheugt.

De man treedt nu als adsistent op, daar, waar de moederlijke zwakheid zich vertoont, om door liefderijken ernst beter te leiden en de huisgenooten, getrokken door de lieve kleine, zij eerbiedigen wat de vaste hand des vaders op den wand schreef: »Bedenk dat het kinderlijk »gemoed is als een stuk was dat in de zon ligt; iedere »indruk, daarin te weeg gebracht, kan nimmer worden »uitgewischt.»

De bewaarschool, geroepen om de taak der ouders te verlichten — hoe dankbaar wij ook voor de verbeteringen zijn haar gegeven, wij zouden gaarne zien dat zij haren naam gestand deed; dat zij *bewaarde, steunde, leidde*.

Niet te veel, alles met mate worde hierbij echter niet voorbij gezien. Geene kunstmatige oefeningen, waardoor lichaam en geest der kleine gekrenkt worden. Warm, levendig, kort zij de stem die men er hoore. Men zij bedacht wat Maarten Luther zeide: »Met de kleinen moet »men leeren stamelen.» Het geven van eene titelatuur zij immer na te laten; het straffen en beloonen door stoffelijke middelen niet verkieselijk; een goed — of afkeerend blik, zoo rijk in verscheidenheid zij het geheele stelsel van straffen en beloonen. Te recht zegt Ruckert: »het oog kan de wereld droef en vroolijk maken,» terwijl men den kleine onmerkbaar zelf de gevolgen van goed en kwaad doe opmerken.

Wordt aan de huiselijke opvoeding in Nederland meer algemeen goed recht van bestaan toegekend, het volksonderwijs is geroepen de taak der Vaders voort te zetten en de vorming van den geheelen mensch, d. i. de ontwikkeling van *al* de in den mensch sluimerende krachten en vermogens, te beginnen, opdat de jeugdige mensch, toegerust met al wat hij behoeft, zich zelf en de maatschappij tot gewin worde.

Zal hij de zinnelijke genoegens kunnen weêrstaan dan moet zijn gemoedsleven tot hoogen graad van ontwikkeling gebracht worden, door voortzetting der zedelijke vorming. Doch tot de beheersching der neigingen en driften, tot zelfstandig en vrijhandelen is meer noodig. De *gevoels-* en *zedelijke* vorming is daartoe onvoldoende; zij moet tot een *verhoogd zedelijk gevoel*, d. i. de bewustheid Gods in den mensch, gebracht worden. Deze bewustheid doet zich kennen door de openbaring der inwendige zedewet die, zich zelf daarstellende en verklarende, een eigen doel heeft, zich zelf ontvouwt en regelen aangeeft. De rede schrijft: *onvoorwaardelijk gehoorzamen*. De *wil*, die vrij is, moet *buigen* en bezit daartoe het vermogen om te gehoorzamen aan de inwendige zedewet. Zij maakt vrij en onafhankelijk van de natuurwetten, streeft naar het goede en verheft den inwendigen mensch tot eene persoonlijkheid, tot vrijheid en zelfstandig bestaan buiten de stof.

Door de rede wordt de mensch aldus van een *zinnelijk* tot een *zedelijk* en door den Godsdienst een *geestelijk* leven bezittend wezen en bereikt hij een trap van geluk waarvan door samenwerking van het Godsplan, ook voor zijne omgeving welzijn afstraalt: God alles en in allen; de mensch een dankaltaar voor de wijsheid en alverzorgende Liefde.

Om dit doel te bereiken is eene verstandelijke en zedelijke vorming, zelfs vereenigd, onvoldoende en de eenzijdige verstandsontwikkeling aan het volksonderwijs gegeven stelt nog minder eischen!! Nog dezer dagen lazen wij hoe een orgaan dier richting de grondwaarheden van den Christelijken Godsdienst als windselen beschouwt welke het doordringen tot de kern, het wezenlijk levensbeginsel, slechts beletten. Deze stelling nu is onhoudbaar; *waarheden* kunnen niet geacht worden *windselen* te zijn. Een windsel strekt om te bedekken, te stutten, of te beveiligen en waarheden kunnen zich zelf niet omwinden noch te niet doen. De bewering dat de kern van het wezenlijk levensbeginsel zou gelegen zijn in de zedelijke waarheid(?) dat *kennis*, *zelfvertrouwen* en *karakter* de beste leidslieden zijn, gaat niet op, zelfs niet als het buigen van den wil verkregen is.

Kennis kan *falen* en *misbruikt worden*, zelfvertrouwen *beschamen* en karakter *ontaarden* in willekeur en heerschzucht. Waar een orgaan der richting aan het volksonderwijs gegeven aldus die richting bepleit zwijgen we, alleen aanmerkende, dat men den mensch hierdoor verlaagt tot een roofdier en het nauwe verband tusschen den *maat* en de *maatschap* vernietigt; men kent dus den mensch geen hooger doel toe dan stofbejag, geen geestelijk bestaan, als zou de Liefde geen voorwerp der liefde bezitten en ziet de wijsheid en liefde des Scheppers voorbij. Wij weten wel dat er nog immer geleerden op de schoolbanken zijn, die vermeenen, dat er niets dan stof bestaat en die alles, wat als eene werking van den geest wordt beschouwd, die van een electrische strooming in de hersenen noemen maar de zielkunde en de practische redeneerkunde verklaart zich daartegen op grond dat er in het zieleleven verschijnselen zijn, die onmogelijk daaruit kunnen

verklaard worden, 't geen door Dittes Wendel wordt gestaafd waar deze zich beroept op:

- 1°. het bewustzijn, — want geene electrische batterij weet wat ze doet;
- 2°. de scheppende werkzaamheid der ziel, waardoor een Beethoven de heerlijkste toonstukken schrijft en een Ten Kate in gespierde taal de schepping bezingt.
- 3°. het herinneringsvermogen.

Laat ons verder hooren wat hij schrijft: »Het gewicht »dezer opmerkingen en bedenkingen wordt tegenwoordig »in de wetenschap vrij algemeen erkend en de uitstekendste »physiologen van onzen tijd breken dan ook den staf over »het *materialisme*; zoo als mannen als: Fichner, Fich, »Funde, Grosse, Helmholtz, Hyrth, Lotse, Ludwig, Ruste, »Volkmann, Wunde en anderen.

»Dat er nog zijn die, beunhazende in populair natuur- »kunde, de leering preeken dat de meeste mannen van »wetenschap het *materialisme* zijn toegedaan, is mogelijk? »maar als zij zich de moeite gaven om van hun stand- »punt de samenstelling van eene materialistische zielkunde »te beproeven, zij zouden voorzigtiger worden. Men »lette hier op physiologische bijzonderheden. Met algemeene »beschouwingen is de wetenschap niet gebaat en met zin- »looze aardigheden nog minder. Hierbij behoeft niets ge- »voegd te worden dan dat het oude voorschrift »ken u »zelven'' en de uitspraak van *Des Cartes*: »Ik denk, dus »besta ik'' nog altijd hunne kracht blijven behouden."

Dit een en ander daarlatende ter overweging van het onbeneveld verstand, moet het de aandacht van den materialist trekken, dat het onderzoek der specialiteiten in de natuurkunde, kenteekenen heeft aan 't licht gebracht, waaruit zij de gevolgtrekking hebben gemaakt, dat de geest *niet* uit stof is, maar degelijk hooger staat; wij ver-

trouwen dat de wetenschap verder zal gaan en hare gevolgtrekking, vroeg of laat met het ijk der waarheid zal kunnen bestempelen, zoodat dit pleit ook voor den stofaanbidder moge beslecht zijn.

Wij voor ons behoeven dit niet; wij gelooven en keeren tot onze opvoedkundige gedachten terug.

Wij zagen den mensch gebracht tot een verhoogd zedelijk gevoel, dus hooger geplaatst dan de stofaanbidder, maar dit standpunt is nog niet voldoende voor zijne levensbestemming, een geestelijk leven. Al wat *in* en *om* hem is moet tot ontwikkeling worden gebracht; het godsdienstig gevoel kan hij niet missen, het moet aanvullen wat de rede niet bezit en zijne persoonlijkheid doet lijden, hem steunen en stalen in den strijd des levens. Die strijd des levens, waarin hij, beheerscher van zich zelf zijnde, de doornen doet verstompen, al kent hij ook nog de geuren der levensbloemen niet, doet hem zich aan zichzelf ontdekken als: een te kort, een deel van het groote geheel, schakel in het Godsplan, bestemd om anderen gelukkig te maken en daardoor zelf gelukkig te zijn. — En zijn sterven? — Exelcior?

Wel waar als Klinger uitroept: »Hoe weinig valt er op de wet der zedelijkheid te bouwen!»

Maar kan een enkel stoffelijk bestaan het doel Gods zijn? Kan de functie van *lastdier* de trek tot leven onderhouden en het hooger opklimmen tot den Volmaakte, dien wij in Jezus Christus onzen Vader noemen, bevorderen? — Kan het doel zijn ons het leven te geven zonder *levensdoel*; ons strijd te geven om te niet te gaan?

Kan de liefde wat zij omvat loslaten?

Neen, wij gelooven het ons dierbaar Evangeliewoord en

ons inwendig bewustzijn bevestigt ons, dat de stof is *uit* den geest, en zulks doet ons al wat bestaat beschouwen als bewijzen voor de wijsheid en liefde, die dit leven voor den mensch doet zijn tot eene leerschool en voorbereiding voor een hooger.

Maar daartoe behoort dat godsdienstig gevoel meer en meer te ontwikkelen, het uitgangs- en steunpunt te worden van de rede, het verhoogd zedelijk gevoel, en de door haar verkregen *persoonlijkheid, vrijheid en zelfstandigheid* behoort op te gaan in de persoonlijkheid Gods, van wien hij genoemde eigenschappen in grootere mate en met winste terug ontvangt, tot zelfstandige vereenzelviging met den Vader, tot vervulling der bede: »Uw Koninkrijk kome!»

In dien geest, spreekt de volksovertuiging, moet het onderwijs dienstbaar gemaakt worden ter verkrijging van volksgeluk.

Om hiertoe te geraken behoeft het volksonderwijs de hulp der kerkleeraars. In de scholen, die bezocht worden door de kinderen van verschillende gezindheden kan de wet gelijkheid voor allen handhaven door onderwijs te geven in de *waarheden der Christelijke godsdienst*, door *alle kerkleeren erkend*. Waar eene meerderheid bestaat eerbiedige men de vrijheid der minderheid door haar te doen vertrekken. Hiertegen kan geen overwegend bezwaar bestaan; in alle collegiën domineert de meerderheid. De voorstanders der thans vigeerende wet zullen kunnen zeggen, dat op deze wijze de deur wordt opengezet voor eene overheersching der kerkleeraars, en dat zij een afkeer hebben van vormendienst, die den geest doodt en den vooruitgang weerstaat.

Wij vragen: kan men *waren* vooruitgang denken zonder

de vorming van den geheelen mensch? Gij vreest het misbruik dat een ontrouw leeraar van het gezag kan maken en ziet voorbij het door u vooropgestelde *alles beheerschende* verstand en de even gewettigde vrees voor een gewetenloos staatsdienaar! Waarom de Staat *onfeilbaar*, de Kerk *feilbaar* verklaart?

Wij denken hier aan Benzel Stermau, die zegt: »Vele »mensen kweeken in zich zelf wat zij in anderen afkeuren. »Zij deelen graag hunne slagen, niet hunne lauweren!»

Laat ons voorstanders van het volksonderwijs zijn! Allerleuze is *volksgeluk*; het middel om dit te verschaffen zij voor de partijen *zelfonderzoek*. Vragen wij ons af: Hebben we niet te veel geëischt van de verstandsontwikkeling en te weinig of niets van de gemoedsvorming? Is het beginsel vol te houden, dat *kennis*, *zelfvertrouwen* en *zelfstandigheid* de beste leidlieden zijn voor den mensch?... Zagen wij de plicht door de *rede* en inwendige Godsvereering voorgeschreven, niet ten eenemale voorbij? En is zij toch niet de eenige wegwijzer tot volksgeluk?

Men roept: »Geen vormen»; maar zij zijn onmisbaar voor den mensch. Immers bij de komst van den nieuwen wereldburger begint men met den *vorm* en het kind leert dien vatten; van het *wezen* is nog geen sprake. Eerst later komt het kind tot bewustheid wat in den vorm gelegen is en hetzelfde is van toepassing op de groote massa en toch te meer daarom treft ons het woord van een daggelder die in bescheiden taal sprak: »God is zóó groot dat de »Hemelen Hem niet kunnen omvatten, en zóó klein dat »Hij in mijn hart wil wonen.»

»Geene vormen», zoo spreekt het verstand, zonder te bedenken dat ook zelfs de geleerdste den vorm niet geheel kan missen. Zelfs de mathematicus kan zonder het gebruik van den vorm geen formules schrijven; ons

gevoelen en *denken* heeft ook bij den meest ontwikkelde eene gedaante noodig of hij doolt en vervalt in dweeperij. Wij behoeven den vorm als middel ter ontwikkeling en als zoodanig iedere kerkleer als omhulsel, geplooid naar de behoeften van het volk, waaronder zich een kleinood van groote waarde »volksgeluk» verborgen houdt.

Kerkleeren zijn methoden, hoe verschillend één in streven tot het doel den mensch tot zijn Schepper te brengen. De meerdere of mindere waarde er van is subjectief en niet dan door den belijder te bepalen.

Neen, wij vreezen geene kerkleer, integendeel wij waardeeren haar; hare innerlijke waarde is het individu en de samenleving tot groot gewin; zij is de kracht van den Staat. — Neen, en immer neen! Wij vreezen niet en blijven de kerkleer erkennen. Wij nemen les bij de natuur en merken op hoe de graankorrel omgeven en beschut zich ontkiemend onmerkbaar losmaakt en naarmate het ontwikkelingsproces voortgaat de stengel zich in de vrije lucht verheft om rijpe vrucht te geven. Verstandsontwikkeling op zich zelf alleen is in strijd met de regelen der inwendige zedewet. Zij onttroont den mensch en maakt hem tot slaaf der zinnelijkheid.

Het volk gevoelt dat en vraagt in dezen tijd der »malaise» meer en meer, geef ons wat wij behoeven in den strijd des levens. Het staatsbelang eischt dit en ziet in het kind zijn toekomstigen burger en wat kan beter zijn voor de *rust* en den *vrede* in de maatschappij dan de bevrediging van die behoefte?

Niet dus de richting van verstandsontwikkeling alléén, wel de vorming van *hart* en *verstand* zóó dat beide gelijken tred houden, waardoor het gemoedsleven wordt bevorderd, het individu *zich gelukkig gevoelt en anderen gelukkig maakt*.

Mogen de woorden van een groot man daartoe gehoord worden: »Alles *in* ons en *buiten* ons is slechts bouwstof. »Diep in ons gemoed verborgen ligt de scheppende kracht, »die ons doet voortbrengen wat wezen *zal* en ons noch »*rust* noch *duur* laat; tot wij *in* en *buiten* ons hebben »voortgebracht wat zijn moet: het ware leven van het leven.”

Utrecht.

VAN FRANKENHUIJSEN.

